

PA

ROBERT
SKIDELSKY

RA

ANA AKIM
İKTİSADIN
ELEŞTİRİSİ

Tellekt

VE

DEVLET

2. BASKI

ÇEVİRİ: BARIŞ GÖNÜLŞEN

PARA VE DEVLET
ANA AKIM İKTİSADIN
ELEŞTİRİSİ

Tellekt_35

Para ve Devlet: Ana Akım İktisadın Eleştirisi, Robert Skidelsky

Çeviri: Barış Gönülşen

Money and Government

İlk baskı (çeviride kaynak alınan basım): Penguin Books, 2018

© 2018, Robert Skidelsky

© 2021, Can Sanat Yayınları A.Ş.

Bu eserin Türkçe yayın hakları Anatolialit Telif ve Tercümanlık Hizmetleri Ltd. Şti. aracılığıyla alınmıştır.

Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. baskı: 2021

2. baskı: Şubat 2022, İstanbul

Bu kitabın 2. baskısı 2000 adet yapılmıştır.

Yayına hazırlayan: Didem Bayındır

Düzeltili: Aylin Samancı Elmasdağ

Mizanpaj: Bahar Kuru Yerek

Kapak Tasarımı ve Uygulama: Bora Başkan

Baskı ve cilt: Özkaracan Matbaacılık ve Ciltçilik San. ve Tic. Ltd. Şti.

Evren Mah. Gülbahar Cad. No: 62 Bağcılar / İstanbul

Sertifika No: 45469

ISBN 978-625-7118-60-6

Tellekt

tellekt.com • bilgi@tellekt.com

Maslak Mah. Eski Büyükdere Cad. İz Plaza Giz, No: 9/25 Sarıyer/İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33

Sertifika No: 43514

Tellekt, Can Sanat Yayınları Yapım ve Dağıtım Ticaret ve Sanayi A.Ş.'nin markasıdır.

twitter.com/tellekt • facebook.com/tellekt • instagram.com/tellekt

PARA VE DEVLET

ANA AKIM İKTİSADIN
ELEŞTİRİSİ

ROBERT SKIDELSKY

ÇEVİRİ:
BARIŞ GÖNÜLŞEN

Tellekt

ROBERT SKIDELSKY, Warwick Üniversitesi'nde siyasal iktisat onursal profesörüdür. Kalemeye aldığı üç ciltlik John Maynard Keynes biyografisi (1983, 1992, 2000) Lionel Gelber Uluslararası İlişkiler Ödülü ve Dış İlişkiler Konseyi Uluslararası İlişkiler Ödülü dahil olmak üzere çok sayıda ödüle layık görülmüştür. 1991'de yaşam boyu asalet unvanıyla onurlandırılmış, 1994'te British Academy üyesi olmuştur.

BARIŞ GÖNÜLŞEN, 1974'te İzmir'de doğdu. İzmir Bornova Anadolu Lisesi Almanca ve Ortadoğu Teknik Üniversitesi İktisat Bölümü mezunudur. Bilim, felsefe, iktisat çevirilerinde uzmanlaşmış olan Gönülşen yaptığı redaksiyon çalışmalarının yanı sıra, Almanca ve İngilizceden farklı türde çok sayıda kitap çevirisine sahiptir. Tellekt dizisi içerisinde yayımlanmış Jonathan B. Losos'un *Kader, Şans ve Evrimin Geleceği* ve Barbara Tversky'nin *Hareket Halindeki Zihin* kitaplarının da çevirmenidir.

Genciyle yaşlısıyla tüm siyasal iktisat öğrencilerine...

İÇİNDEKİLER

ŞEKİLLER LİSTESİ	15
ÖNSÖZ	19
GİRİŞ	23
I. ÇÖZÜLMEMİŞ SORUNLAR	23
II. SUÇLULAR	27
III. KİTABIN GENEL HATLARI	31
EK I.I: FİKİRLER, ÇIKAR GRUPLARI VE DÖNGÜLER	35
BİRİNCİ KISIM: İKTİSADİ DÜŞÜNCE TARİHİ	
1. BÖLÜM PARANIN GİZEMLERİ: KISA TARİH	45
I. KLASİK DİKOTOMİ	45
II. PARANIN KÖKENLERİ	48
III. PARANIN DEĞERİ	50
IV. ALACAKLILAR VE BORÇLULAR	53
V. PARANIN MİKTAR TEORİSİNİN KÖKENLERİ	58

VI. PARA TALEBİ	61
VII. PARA: BÜYÜK DÜZENBAZ	63
VIII. SONUÇ	65
2. BÖLÜM: ALTIN STANDARDI TARTIŞMASI	67
I. ALTIN STANDARDINA GİRİŞ: 1690'LARDA BRİTANYA'DA YENİ MADENİ PARA BASMA TARTIŞMASI	67
II. 19. YÜZYIL PARA TARTIŞMALARINA GENEL BİR BAKIŞ	72
III. KÜLÇECİLER (BULYONİZM) VE "REAL BILLS" DOKTRİNİ	73
IV. KÂĞIT PARA EKOLÜ VE BANKACILIK EKOLÜ	77
V. ÇİFT MADEN SİSTEMİ	79
VI. ALTIN STANDARDI ASLINDA İŞE YARADI MI?	81
3. BÖLÜM: PARANIN MİKTAR TEORİSİ: TARİHTEN BİLİME	91
I. PARANIN MİKTAR TEORİSİ: İKİ AYRI KOL	91
II. FISHER'IN NOEL BABASI	93
III. KNUT WICKSELL'İN KREDİ PARALI PMT VERSİYONU	99
IV. WICKSELL MİKTAR TEORİSYENİ MİYDİ?	102
V. SONUÇ	103
EK 3.1. FISHER'IN DENKLEMİ	104
4. BÖLÜM VERİMLİ DEVLET, VERİMSİZ DEVLET TEORİLERİ	105
I. GİRİŞ	105
II. MERKANTİLİSTLERİN VERİMLİ DEVLETİ	110
III. SİYASAL İKTİSATÇILARIN MÜSRİF DEVLETİ	114
IV. VICTORIA DÖNEMİNİN MALİ YAPILANMASI	118

V. MERKANTİLİZMİN DEVAMLILIĞI	121
VI. SONUÇ	127
İKİNCİ KISIM: KEYNES'İN YÜKSELİŞİ, ZAFERİ VE DÜŞÜŞÜ	
5. BÖLÜM KEYNES'İN MÜDAHALESİ	133
I. PARADAKİ SORUN	134
II. MALİYE POLİTİKASINDAKİ SORUN	141
III. MACMILLAN KOMİTESİ	150
IV. İSTİHDAM, FAİZ VE PARANIN GENEL TEORİSİ	154
V. POLİTİKA ÇIKARIMLARI	161
VI. SONUÇ	166
EK 5.1: KLASİK MODEL İLE KEYNESYEN MODEL ARASINDAKİ KARŞITLIK	170
EK 5.2: MALİ ÇARPAN	171
6. BÖLÜM KEYNESYEN HÂKİMİYET	175
I. KEYNESÇİLİĞİN EGEMEN OLUŞU	175
II. TAM İSTİHDAM KEYNES'ÇİLİĞİ: 1945 – 1960	180
III. BÜYÜME KEYNESÇİLİĞİ: 1960 – 1970	188
IV. CANLANMANIN KUVVETLİ OLMASININ NEDENLERİ	194
V. STAGFLASYON KEYNESÇİLİĞİ: 1970 – 1976	203
VI. BÜYÜK BRİTANYA: KEYNESYEN YOLUN SONU	209
7. BÖLÜM PARASALCILIĞIN TEORİSİ VE PRATİĞİ	213
I. KEYNES VE KLASİKLER	214
II. NEOKLASİK SENTEZ	215

III. KARŞI-ORTODOKSİNİN DOĞUŞU	217
IV. PARASALCILIK	219
V. PARASALCI DENEY: 1976 – 1985	228
VI. PARASALCILIĞIN MALİ MİRASI	235
VII. FRIEDMAN'DAN YENİ UZLAŞIYA: 1985 – 2008	239
VIII. SONUÇ	247
EK 7.1. IS/LM, KEYNESYEN DERS ARACI	249
EK 7.2. BEKLENTİLERİN MODELLENMESİ	251
EK 7.3. MERKEZ BANKASI TEPKİ FONKSİYONU	259
ÜÇÜNCÜ KISIM: ÇÖKÜŞ VE SONRASINDA MAKROEKONOMİ, 2007–	
8. BÖLÜM MALİYE POLİTİKASININ SAKATLANMASI	269
I. DEVLETİN MALİ KRİZİ	269
II. BRİTANYA'DAKİ TARTIŞMA	274
III. KEMER SIKMA: KARŞILAŞTIRMALI BİR DEĞERLENDİRME	293
IV. SONUÇ	296
EK 8.1. AÇIĞIN PARASAL FİNANSMANI	298
9. BÖLÜM YENİ PARASALCILIK	301
I. ÇÖKÜŞ ÖNCESİNİN PARASALCI ORTODOKSİSİ	302
II. NEDEN PARASAL GENİŞLEME?	308
III. NİCEL GEVŞEME PROGRAMLARI, 2008 – 2016	310
IV. NİCEL GEVŞEMENİN NASIL İŞLEMESİ GEREKİYORDU?	313
V. DEĞERLENDİRME	318

VI. SONUÇ	334
EK 9.1. TIM CONGDOM HAKKINDA NOT	337
10. BÖLÜM MAKROEKONOMİK BİR SORUN OLARAK BÖLÜŞÜM	349
I. ANA AKIM TEORİNİN EŞİTSİZLİĞE KARŞI KAYITSIZLIĞI	349
II. BÖLÜŞÜMÜN MİKROEKONOMİSİ	351
III. BÖLÜŞÜM VE MAKROEKONOMİ	355
IV. MODERN EKSİK TÜKETİMCİ HİKÂYE	361
V. SONUÇ	369
11. BÖLÜM BANKALARIN SORUNU NEYDİ?	371
I. ÇÖKÜŞ ÖNCESİ ORTODOKSİ	372
II. TEORİ	374
III. BANKACILIĞI ANLAMAK: BAZI TEMEL KAVRAMLAR	381
IV. DÜZENLEYİCİ İLMİĞİN ÇÖZÜLMESİ	384
V. FİNANSAL YENİLİKLER	389
VI. SONUÇ	395
EK11.1. KREDİ DERECELENDİRME KURULUŞLARI İŞLERİNİ NEDEN YAPMADI?	396
12. BÖLÜM KÜRESEL DENGESİZLİKLER	399
I. GİRİŞ	399
II. ÇÖKÜŞ ÖNCESİ KUŞBAKIŞI GÖRÜNÜM	403
III. BİRAZ TEMEL TEORİ	405
IV. CARİ İŞLEMLER DENGESİZLİKLERİ ERİMENİN NEDENİ Mİ?	406
V. TASARRUF BOLLUĞU MU, PARA BOLLUĞU MU?	408

VI. BANKACILIKTA DENGESİZLİKLER	412
VII. SONUÇ	414
DÖRDÜNCÜ KISIM: YENİ BİR MAKROİKTİSAT	
13. BÖLÜM SİYASAL İKTİSADIN YENİDEN KEŞFİ	417
I. GİRİŞ	417
II. HÜKÜMETLER NE YAPMALI VE NİÇİN YAPMALI?	419
III. YENİ BİR MAKROEKONOMİK YAPILANMA	422
IV. ENFLASYON SORUNU	430
V. BANKACILIĞIN GÜVENLİ HALE GETİRİLMESİ	434
VI. EŞİTSİZLİK	442
VII. HİPER-KÜRESELLEŞME VE YOL AÇTIĞI HUZURSUZLUKLAR	446
VIII. İKTİSADI DÖNÜŞTÜRMEK	461
NOTLAR	469
KAYNAKÇA	499
DİZİN	537

ŞEKİLLER LİSTESİ

- Şekil 1. Sert ve yumuşak para ekollerinin inançları
- Şekil 2. Dört temel parasal tartışma
- Şekil 3. Britanya’da tarihsel olarak fiyatlar, 1873-1896
- Şekil 4. Cunliffe Mekanizması
- Şekil 5. Leijonhufvud’un dairesel akış şeması
- Şekil 6. Birleşik Krallık’ın kamu harcamasının GSYH’ye oranı, 1692-2015
- Şekil 7. Birleşik Krallık’ın kamu borcunun GSYH’ye oranı, 1692-2015
- Şekil 8. Birleşik Krallık’ın savaş borçlarında yaşanan iniş ve çıkışlar, 1700-1914
- Şekil 9. Birleşik Krallık’ta İkinci Dünya Savaşı’na dek işsizlik
- Şekil 10. İşsizlik oranları, 1929-1938
- Şekil 11. Keynes’in kısa dönem arz ve talep eğrisi
- Şekil 12. İki savaş arası dönem, Keynesyen dönem ve 1975 sonrası dönemde kişi başına düşen GSYH artışı
- Şekil 13. Birleşik Krallık’ta kamu kesimi net yatırımı, cari bütçe açığı ve net borçlanma, 1956-2014
- Şekil 14. Birleşik Krallık’ta kamu harcamaları ve vergi gelirleri, 1950-2000
- Şekil 15. OECD ülkelerinde sefalet endeksi, 1959-1976
- Şekil 16. Birleşik Krallık’ta para politikası ve enflasyon, 1970-2009
- Şekil 17. Petrol fiyatları ve Birleşik Krallık’ta TÜFE enflasyon, 1970-1985
- Şekil 18. Laffer eğrisi
- Şekil 19. IS-LM modeli
- Şekil 20. Ekonominin Keynesyen ve neoklasik görünimleri
- Şekil 21. Phillips Eğrisi, 1948-1957
- Şekil 22. Beklentiler eklentili Phillips Eğrisi

Şekil 23. Sargent-Lucas Phillips Eğrisi

Şekil 24. Büyük İlimlilik döneminde gelişmiş ekonomilerde üretim artışı

Şekil 25. Büyük İlimlilik döneminde gelişmiş ekonomilerde TÜFE enflasyonu

Şekil 26. 1929 ve 2008 çöküşlerinin etkilerinin karşılaştırılması

Şekil 27. Birleşik Krallık'ın vergi gelirleri ve harcaması, 1997-2010

Şekil 28. Kamu bütçe açıkları, 2001-2015

Şekil 29. Net kamu borcu, 2001-2015

Şekil 30. Birleşik Krallık'ın döngüsel olarak uyarlanmış bütçe açığına ilişkin tahminler, 2009-2018

Şekil 31. Hükümet borçlanmasının maliyeti, 2000-2016

Şekil 32. Birleşik Krallık'ın yapısal açığına ilişkin krizden önceki ve sonraki tahminler

Şekil 33. Histerezis

Şekil 34. İşgücü arzının bir dış şok karşısında gösterdiği uyarlanma

Şekil 35. Çöküş sonrası sonuçlar: Birleşik Krallık, ABD, Euro Bölgesi

Şekil 36. Çöküş sonrası sonuçlar: Almanya, Yunanistan ve Euro Bölgesi

Şekil 37. Birleşik Krallık'ta kemer sıkma - karşıolgusal ilaç

Şekil 38. Para politikasının aktarım mekanizması

Şekil 39. Büyük İlimlilik döneminde "gelişmiş ekonomiler"deki üretim artışı ve enflasyon

Şekil 40. Faizlerin düşürülmesi: Merkez bankalarının ana faiz oranları, 2003-2016

Şekil 41. Likidite tuzağı

Şekil 42. Dört temel parasal tartışma

Şekil 43. QE'nin iyi ve kötü sonuçları

Şekil 44. Birleşik Krallık'ta banka kredilerinde (M4) artış

Şekil 45. Birleşik Krallık'ta çöküş sonrası para arzında ve para kredilerinde artış

Şekil 46. Birleşik Krallık'ta döviz kuru, cari işlemler hesabı ve QE

Şekil 47. Birleşik Krallık'ta geniş para (M4) artışı, 2000-2016

Şekil 48. Birleşik Krallık'ta üretim ve istihdam, 2005-2016

- Şekil 49. Birleşik Krallık'ta enflasyon (TÜFE) ve QE, 2006-2016
- Şekil 50. Birleşik Krallık'ta enflasyon (TÜFE) ve petrol fiyatları, 2004-2016
- Şekil 51. Birleşik Krallık'ta hane halkının elindeki finansal varlıkların dağılımı, 2011
- Şekil 52. Çöküş sonrası GSYH sonuçları: Birleşik Krallık, ABD, Euro Bölgesi
- Şekil 53. QE'nin büyüme oranı üzerindeki etkisine ilişkin İMB tahminleri, 2006-2011
- Şekil 54. ABD'de en zengin %1'lik kesimin gelirden aldığı pay, 1920-2010
- Şekil 55. Birleşik Krallık Gini katsayısı, 1961-2016
- Şekil 56. Ortanca aile gelirinin ortalama aile gelinine yüzdesi, ABD, 1953-2013
- Şekil 57. İşgücü gelirlerinin GSYH'den aldığı pay, 1960-2016
- Şekil 58. ABD'de en üstteki kesimlerin ulusal gelirden aldığı pay
- Şekil 59. İngiltere Merkez Bankası'nın ana ekonomi modeli
- Şekil 60. RMD modellemesinin grafik şeklinde gösterimi
- Şekil 61. Birleşik Krallık'ta menkul kıymetleştirme yönelimi, 2000-2007
- Şekil 62. Sermaye hareketliliği ve bankacılık krizleri, 1900-2010
- Şekil 63. Cari işlemler bilançoları; kriz öncesi Çin ve ABD
- Şekil 64. Euro Bölgesi cari işlemler bilançoları; kriz öncesi
- Şekil 65. Toplam sınır ötesi sermaye girişleri, 1990-2011
- Şekil 66. Birleşik Krallık'ta kamu yatırımının toplam yatırımlar içerisindeki payı, 1948-2011
- Şekil 67: OECD ülkelerinde GSYH artışı, 1986-2016

ÖNSÖZ

Makroekonomik politikanın tümüyle bir keşmekeş içinde olduğu bir yol ayrımındayız. Durgunluk öncesindeki 15 yılın Büyük İlimlilik adı verilen ve Batı ekonomilerinde ender rastlanan istikrar döneminde yerleşiklik kazandığını düşündüğümüz her şey, 2008-2009 çöküşünün şiddeti ve ondan çıkışın mecalsizliğiyle altüst oldu. Bu durum, hâkim iktisadi doktrinlere muazzam bir güçlük doğuruyor. Politikalarda kaymalar olacak, değişimler şimdiden yaşanıyor; ders kitaplarının gözden geçirilmesi gerekecek. Gelecekte iktisadın nereden geldiği ve ne yapması gerektiği üzerine çok daha fazla düşünülmesi gerekecek.

Bu kitap iktisat bilimi için yeni bir okur kitlesi oluşturmayı hedeflerken, aynı zamanda iktisadı meslek edinmiş kişilerin ilgisini çekmeyi amaçlıyor. İktisatçıların okumadığı krizden esinlenen popüler kitaplar ile iktisatçı olmayanların anlamadığı iktisatçıların kriz analizleri arasında bir köprü kurmayı deniyor.

Kitabın başlangıcı üçüncü sınıf iktisat öğrencilerine Warwick Üniversitesi'nde verilen bir dizi derse dayanıyor; bu arada, iktisadın

nasıl öğretilmesi konusundaki düşüncelerimi pratiğe taşımama olanak tanıdığı için İktisat Bölümü'ne minnettarlığımı belirtmek isterim. Kitap, tabiri caizse siyasal iktisat denebilecek alandaki teknik meseleleri ele almayı hedefliyor. Ekonomik fikirler ile bunların ortaya çıktığı, geliştiği ve çöktüğü şartlar arasındaki etkileşime özel bir ilgi duyuyorum. 2008-2009'da yaşanan sorunlara dair aktarımım, ekonomi politikalarına dair tarihsel tartışmalara dayanıyor. Son bölümde yer alan yeni bir ekonomi politikası çerçevesine ilişkin önerilerse hem tarihten hem de Büyük Durgunluk döneminden çıkardığım derslere dayanıyor.

Britanya, görüşlerime kaynaklık eden esas yer konumunda. Bunun sahip olduğum bilginin sınırlılıklarına işaret ettiği doğrudur, ama ona odaklanmamın tek nedeni bu değil. Dönemin büyük bir bölümünde ve bu kitapta ele alınan birçok olayda Britanya küresel ekonomide lider ve kural koyucu konumdaydı; dünya nüfusunun sadece yüzde 1'ine sahip (1850'lerde kısa bir süre yüzde 2'ye dek çıktı) bir ülke için hayret verici bir başarıydı bu. David Hume, Adam Smith, David Ricardo, John Stuart Mill, Alfred Marshall ve John Maynard Keynes iktisatta dönemlerinin en üstün isimleriydi; Britanya ilk modern altın standardı ülkesi, ilk ticaret toplumu ve ilk sanayi milleti idi. Londra şehri uluslararası finans dünyasına hükmediyordu, Victoria dönemi mali yapılanması, örnek bir iyi yönetim modeli halini almıştı ve Britanya liberal uluslararası ticaret düzeninin kurallarının uygulanmasını zorlamaya yeterli sert güce sahipti. Avrupa kıtasında 19. yüzyılın büyük muhalif isimleri Karl Marx ve Friedrich List'in ders çıkarmaya uğraştığı kaynak "Manchester sistemi"ydi; onlardan çok sonra Karl Polanyi de piyasa ekonomisinin yıkıcı etkilerini konu edinen vaka çalışmasında Britanya'yı ele alacaktı.

Burada ana akım (klasik ve neoklasik) iktisat geleneğinden bahsediyorum. 19. yüzyıl iktisat pratiği ana akım öğretiyeye göre her zaman çok daha çoğulcu ydu. Fakat Smith-Ricardo ekolüne muhalif çok sayıda kişi olsa da, ciddi analitik rakipler yoktu. Bu durum 20. yüzyılda Keynes'le değişti.

20. yüzyılın ilk yarısında dünya savaşlarının, Büyük Buhran'ın ve Britanya'nın gücünü kaybetmesinin yarattığı sarsıntılara koşut

olarak iktisat da çok daha çoğulcu hale geldi. Keynes Britanya'dan çıkan son iktisat öncüsüydü. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Batı iktisadında ağırlık merkezi, yeni siyasal egemen güç ABD'ye net bir biçimde kayarken, Marksizm ve Korumacılık, gelişmekte olan ülkelerde hâkim olmayı sürdürdü ve komünist dünya, Batı iktisadını tümünden gözden çıkararak devasa bir sistem kurdu. Komünizmin çökmesiyle beraber 1990'larda iktisat, küreselleşmenin fermanı olarak neredeyse tümüyle Amerikalılara ait bir branş halini almıştı. Bugün Amerika'nın konum kaybıyla beraber 2008-2009 Büyük Durgunluk'unun ardından başka bir jeopolitik (ve entelektüel) kayma gerçekleşiyor.

Büyük düşünürleri ve önemli ekolleri kapsayan genel bir iktisat tarihi yazımına girişmek yerine bu tarihin sadece 2008-2009 ekonomik çöküşünü anlamak açısından en önemli görünen kısmına baktım; dolayısıyla para ve devlet alanındaki "çözülmemiş sorunlar"a odaklandım. Biyografisini kaleme aldığım Keynes, yaklaşımında beni en çok etkileyen kişi oldu. Fakat kitap ilerledikçe, bir piyasa düzeninin yaşayabilmesi için kurallar, politikalar ve kurumlar çerçevesi içerisine "gömülü" olması ısrarı başta olmak üzere Karl Polanyi'nin görüşlerinin üzerimdeki etkisi giderek arttı. Bu görüş, hâkim Anglo-Amerikan iktisat ekolünde belli ölçüde ihmal edilmekteydi.

Borçlu olduğum çok kişi var. Özellikle Spencer Boxer, Gordon Brown, Oliver Bush, Tim Congdon, Paul Davidson, Michael Davies, Meghnad Desai, Tommaso Gabellini, Jamie Galbraith, Simone Gasperin, Andy Haldane, Geoffrey Harcourt, Michael Kennedy, David Laidler, Laurie Laybourn Langton, Toby Lewis, Felix Martin, Vladimir Masch, Marcus Miller, George Peden, Philip Pilkington, Edward Skidelsky, Leanne Stickland, David Sturrock, Thomas Tozer, Christopher Tugenhat, Paul Westbrook ve Christian Westerland Wigstrom'a teşekkür etmek isterim. Yardımları paha biçilmez niteliktedir; ele alış biçimiyse tamamen bana aittir.

GİRİŞ

I. ÇÖZÜLMEMİŞ SORUNLAR

Makroekonomi para ve devleti konu alır, bunların ilişkisiyle ilgilenir. Makroekonomik politikalarda çözülmemiş sorunlarsa kaynağını, paranın iktisadi hayatta oynadığı rol ve devletin oynaması gereken rol konusundaki tartışmalardan alır. Paranın “düzensizleşmedikçe” önem taşımadığı ve piyasaya devlet müdahalesinin genellikle işleri daha da kötüleştirdiği (Bayan Thatcher’ın ünlü ifadesiyle, “Piyasayı suçlayamazsınız”) 250 yıl boyunca iktisat mesleğinde ege- men görüş olageldi. Rekabetçi bir piyasa ekonomisinin otomatik bir tam istihdam eğilimi taşıdığı iddia edildi. Buna göre istihdamın bozulması genellikle doğrudan devletin veya onun emriyle gerçekleşen müdahalelerin sonucudur. Tekelleri yaratan ya da destekleyen, fiyat ayarlamalarını engelleyen ya da çok önemli diğer bir müdahale olan para arzıyla “oynama” gibi uygulamalarla insanların yanlış fiyatlarda ticaret yapmasına neden olunmaktadır. İlk başta para kontrolünün altın standardına tevdi edilmesi gerektiğine inanılıyordu; altın standardı bozulunca onun yerini bağımsız merkez bankaları aldı. Devlet

etkin piyasa mübadelesi için gereken şartları temin etmekle sınırlı kalmalıydı. Makro politikaların tek görevi para arzını kontrol etmektir.

1930'larda yeni bir kuram olarak doğup 1970'lere dek makroekonomik politikalara hâkim olan Keynesyen devrim, bu politika yaklaşımına rakip olmayı başardı. Keynesyenler (işlemlerin mallarla değil parayla yapıldığı) bir para ekonomisinin tam istihdama otomatik bir eğilim gösterdiği fikrini reddettiler. Zira insanlar parayı harcamak yerine elde tutmayı seçebiliyordu ve bunu yapmak istemelerinin nedeni her yerde belirsizliğin olmasıydı; Keynes'in ifadesiyle paraya sahip olmak "kaygımızı yatıştırıyordu." Paranın "servet deposu" rolü yüzünden makroekonomi, özü itibarıyla istikrarsızdı ve "eksik istihdam dengesi" durumuna yerleşme eğilimindeydi. Bu nedenle arz ve talep arasında tam istihdam dengesini sağlamak devletin göreviydi ve bu görev, ekonomi yönetiminin bir parçası olarak paranın yönetimini de kapsıyordu. Fakat düzen içinde tutulması gereken para değildi; bizzat piyasa sistemiydi. Yönetim ve düzenlemeden azade bırakılırsa toplumsal ve siyasal açıdan yıkıcı olurdu. İkinci Dünya Savaşı'nın sonundan 1970'lere dek uzanan Keynesyen dönemde özgür dünyanın ekonomisi benzersiz bir istikrar ve büyüme devri yaşadı.

Fakat Keynesyen sistem 1970'lerde "stagflasyon"a (enflasyon ve işsizliğin eşzamanlı artışı) yenik düştü ve Keynesyen makroekonomik yönetim denemesinden vazgeçildi. Ardından gelen yeni klasik ekonomi politikasının altında yatan temel fikir, merkez bankalarının enflasyonu kontrol etmek için kullanılması, işsizliğinse "doğal" oranına yerleşmeye bırakılması gerektiğiydi. Bunun makroekonomik politikaların düzeltemeyeceği bir oran olduğu kabul ediliyordu. İşsizlerin bisikletlerine atlayıp iş araması lazımdı.¹

Para ile devlet arasındaki ilişki sorunu, iktisatçıların aşına olduğu teknik kavramlarla söylersek, para politikası ile maliye politikası arasındaki ilişki sorunudur. Devletin para politikasını maliye politikasının hedefleriyle uyumlu hale getirerek, toplam harcama düzeyini maliye politikası yoluyla etkilemesi gerektiği, Keynesyen politikaya gelen bir yenilikti. Yeni klasik iktisatta makroekonomik politikaysa aksine tamamen para politikasından (ekonomiyi doğru mik-

tarda para arz edilmiş durumda tutmaktan) ibarettir; zira maliye politikası toplam harcama düzeyini etkileyemez, sadece yönünü etkileyebilir. 2008’de “iktidarda olan” öğreti buydu.

2008 çöküşü ve sonrası, makroekonomik politikanın bu iki kuramının laboratuvar koşulları altında değil, gerçek yaşam deneyi koşullarına en yakın şartlarda sınanmasına olanak sağladı. Dönemin ana akım görüşüne göre çöküşün gerçekleşmemesi gerekiyordu, gerçekleştiyse bile canlanma çok çabuk olmalıydı. Keynesyen hipoteze göreyse çöküşün gerçekleşmesi hep bir olasılıktı ve canlanmanın hızlı ya da tam olması hiç muhtemel değildi. Fakat ekonomilerin maliye politikası yoluyla tam istihdamda ilerlemesi için sunulan eski Keynesyen reçete, enflasyon karşısında yenik düşmüş ve eski saygınlığını yitirmişti, bu yüzden gelecekte hangi politikanın izleneceği konusu halen çözümsüzdü.

2008 çöküşünün nedeni özel borç birikimiydi; bu da büyük oranda borç verenler tarafındaki sahtekârlıkla borçlananlar tarafındaki miyoplüğün bir sonucuydu. Banka, işletme ve hane halkı borcundan oluşan devasa, küresel, baş aşağı bir piramit, çok dar bir varlıklar temeli üzerinde yükselmişti: Amerikan gayrimenkulleri. Dayanılan temel sallanınca piramit yıkıldı. Amerika Birleşik Devletleri’ndeki eşikaltı ipotek piyasasındaki yıkım, finansal varlıkların fiyatlarında yaşanan çöküşü tetikledi. 2007-2008’de bankaların net varlıklarında yaşanan düşüş küresel finansal bir kriz doğurdu. Bu, banka kredilerinde görülen daralmanın yanında, birikimleri ve güvenleri yok olan tüketicilerin ve işletmelerin talebinde bir düşüş şeklinde reel ekonomiyi taşıdı.

Her şey hayret verici bir hızla yaşandı. Lehman Brothers’ın 15 Eylül 2008’deki iflası Ekim ayında menkul kıymetler borsasında çöküşe yol açtı. Bankalar iflas etmeye, borsalar çakılmaya başlar başlamaz “reel” ekonomi de krize girdi. Bankalar borç vermeyi durdurdu. Kredi verenler borçlulara verdikleri kredileri iptal etti. İşletmeler işçileri işten çıkardı. Toplam harcama azaldı. Bu durum, 2008’in dördüncü çeyreğinde küçülme koşullarının tüm dünyaya yayılmasına yol açtı. Her şey 1929’daki Wall Street çöküşünde yaşananları ür-kütücü bir biçimde hatırlatıyordu.

Ekonomideki baskın görüŖe göre para bir deęiŖim aracından başka bir Ŗey değildir ve ekonomi piyasasının "görünmez el"ine teslim edildiğinde en iyi sonuçlar elde edilir. Paranın "düzensizleŖmedikçe" önem taşımadığı ve piyasaya devlet müdahalesinin genellikle işleri daha da kötüleŖtirdiği varsayımı makroiktisat politikalarında egemen görüŖ olagelmıŖtir.

Oysa 1929-1932 Büyük Buhranı ortodoks ekonominin varsayımlarını boŖa çıkarmıŖtı. Ardından devlet, işverenler ve sendikalar arasında oluşan istikrarsız güç dengesi, Keynesyen politikaların Batı dünyasının yeni iktisadi paradigması olarak ortaya çıkmasını sağladı. Ne var ki 1970'lerin stagflasyonu Keynesyen politikanın tümünden reddine yol açtı. Yaklaşık 30 yıl sonra gerçekteŖen 2008 mali çöküşünün yol açtığı küresel dramın başrolünde bu kez para ve devlet varken, iktisat onlara hak ettikleri başrolleri vermekten çok uzak kaldı. 2008'den beri yeni bir "büyük fikir" ortaya çıkmadığı gibi, ortodoks ekonomi bizleri anemik bir küresel ekonomiyle baş başa bırakan cezalandırıcı kemer sıkma politikalarını yasalılaŖtırarak egemenliğini hâlâ sürdürüyor.

Günümüzün en seçkin politik iktisatçılarından Robert Skidelsky, okurları Keynes'in "büyük fikir"inin temel unsurlarıyla tanıştırmayı ve iktisadın katı bir bilim olmadığını göstermeyi; ayrıca gelecek nesil iktisatçıları kavramsal hapisanelerinden kurtulmaları ve para ve devlete hak ettikleri rolleri vermeleri için cesaretlendirmeyi amaçlıyor. Makroekonomiyi yeniden bir analiz birimi haline getirerek okurlara 2008-2009 ekonomik çöküşünün Keynesyen çözümlemesini sunan *Para ve Devlet*, iktisat biliminin geçmişine, geleceğine ve nasıl deęiŖmesi gerektiğine dair eleŖtirel bir inceleme.

Tellekt

www.tellekt.com

ISBN 978-625-7118-60-6

9 786257 118606